

המאבק לקורת גג כמאבק של נשים

ספיר סלוצקר עמראן¹

אנא איסמי זהבה – ראפ הדיור הציבורי 2011

מלים ולחן: זהבה גרינפלד

חיה במרחב הדמוקרטי, מתה במרחב הבירוקרטי
מסלקים אותי מהבית, אין לך כסף לשלם למושחתים
במילא לא אהבנו שגרים פה מוזרים
אישה לבד עם ילד בדירה של המדינה
נתנו לך לחיות פה למרות שאת שונה
כששילמת בלי לדבר בלי לשאול על מה
פוגעים לי פה בנפש, פוגעים בנשמה
ואני כבר מתכווצת מחכה לגל הבא

הבן שלי גדול, הבן שלי חכם
אימא את צודקת תילחמי פה בכולם
ואז אני נשארת וכותבת מכתבים
השופטת מתרגזת אל תדברי שלא אומרים
מנקה את המשרדים מה נשמע הכול בסדר
אומרים האנשים הנחמדים

אנא איסמי זהבה

ואולי קצת עייפה

1 פעילה בצוות הדיור הציבורי – מאבק לקורת גג לכול כזכות יסוד, עובדת בארגונים חברתיים בדגש פמיניסטי-מזרחי. משתדלת להיות מעורבת בגופה ובנפשה כפעילה חברתית ופוליטית בכל מאבק שמאמינה בצדקת דרכו. סטודנטית למשפטים במסלול זכויות אדם, המרכז האקדמי למשפט ועסקים, רמת גן.

אך בשביל שאני הולכת כבר שום דרך חזרה
 ואז אני נשארת ומה אני רואה
 יש עוד נשים בשביל, נשים יפות נורא
 עם כמה בעיטות ומשהו בפנים לוחמות פה על הבית
 הן הולכות בו כבר שנים
 אז אם מישהו חשב שאחרי כל השנים אנחנו נוותר אתם פשוט טועים
 ואם מישהו לא שמע טוב – אנחנו נשארים !

מבוא

עד לפני שלוש שנים לא ידעתי מה זה דיור ציבורי. הגעתי למאהל בשכונת התקווה בקיץ 2011. הגעתי כספקית של צדקה והפכתי לשותפה ללוחמות למען צדק. היה לי קל מאוד לראות את הנשים שראיינתי (שסיפוריהן יובאו להלן) ונשים אחרות כמסכנות או כחלשות. לא הבנתי את העוול שנעשה להן, את היות רובן דור שני ושלישי למוחלשות, את היותן הנשים השקופות של המדינה, אלה שרגע לאחר קיפול האוהלים בשררות רוטשילד כבר לא היו רלוונטיות למחאת מעמד הביניים, לתקשורת או לממשלה. עשרות מחוסרי ומחוסרות דיור המשיכו לישון באוהלים בגינה הציבורית גם בחורף 2011-2012. הייתי אז קצת לפני יום הולדתי ה-21, ולא הבנתי איך יכול להיות שזאת המדינה שגדלתי בה, מדינה שבה קורת גג היא לא זכות יסוד. מתוך התהייה הזאת הצטרפתי לצוות הדיור הציבורי שהוקם כמה חודשים לפני כן, כדי להיות שותפה לאחד מהמאבקים החשובים ביותר בעיני על ההווה ועל העתיד של מדינת ישראל. צוות הדיור הציבורי הוקם חודשים ספורים לפני פרוץ המחאה החברתית ב-2011, ובו פועלים יחדיו נפגעי ונפגעות הדיור הציבורי, יהודים וערבים מתנועת תראבוט-התחברות. פעילות הצוות מבוססת על עקרון הסולידריות בין הנפגעים לבין עצמם, תוך ניסיון לחזק את יכולת המאבק למען עצמם וגיוס השכנים והקהילות הרלוונטיים. הצוות יוזם גם פעולות מחאה ותקשורת, פועל בלובי בכנסת דרך שדולת הדיור הציבורי ועובד בשטח עם נפגעי דיור ברחבי הארץ: הוא מלווה משפחות ויחידים, מיידע אותם על זכויותיהם ומסייע להם לתבוע אותן; הוא מסייע לדיירים הניצבים מול דרישות חוב ואיומי פינוי; הוא מלווה זכאים הנמצאים ברשימות המתנה; הוא מסייע להתאים דירות לצרכים ייחודיים וכן בתחזוקתן ובשיפוץן.

הצוות מאמין שארבעת קירות הבית הם מקום מבטחו של כל אדם, מקום לצאת ממנו בבוקר ולחזור אליו בערב, מקום שבו אישה בונה את חייה כדי שיהיה לה הביטחון הבסיסי להיות כל אשר תרצה להיות. להלן אציג שלוש דילמות עיקריות המאפיינות את

המפגש בין נשים לבין החברות המשכנות. לאחר הצגת הדילמות, אציג את דרכי ההתמודדות של המרואיינות עמן ואת התהליך שבו הצטרפו למאבק.

דילמת הזכאות – "אישה לבד עם ילד בדירה של המדינה, נתנו לך לחיות פה למרות שאת שונה כששילמת בלי לדבר בלי לשאול על מה"

כשזכאיות הדיור הציבורי מקבלות סוף סוף הכרה בזכאותן, מוצעת להן דירה תוך התעלמות מוחלטת ממחויבויותיהן כאימהות, מהצורך שלהן להגן על ילדיהן. כך הן נקלעות לדילמה בלתי אפשרית כמעט – האם לקחת את הדירה הנמצאת בשכונת עוני מוזנחת ומלוכלכת, מלאה בנרקומנים ובשיכורים וזרועה במזרקים ובשברי בקבוקים או לא?

לעתים הדירה המוצעת להן לא ראויה למגורי אדם: רטיבות, עובש, ביוב לא מנוקז, קירות מקולפים, ריצוף שבור, סדקים בקירות עד כדי התפרקות הבניין. לעתים היא נמצאת באזור שאינן מכירות, הרחק ממשפחתן, מכל רשתות התמיכה שלהן, חברים, בית הספר של הילדים, וללא אפשרויות תעסוקה במרחק סביר. הן מוצאות את עצמן מול העדר אלטרנטיבה, כי השכר במשק נמוך ושכר הדירה גבוה. מדובר בעקירה מוחלטת של הילדים מסביבתם. החברות המשכנות לא מציעות, אלא מחייבות אותן לקחת את הדירה שהוקצתה להן. אם יסרכו, יאבדו את זכאותן, ותישלל גם זכאותן לסיוע בשכר דירה. אם יחליטו בכל זאת לקחת את הדירה המוזנחת ולשפץ אותה בכספן הפרטי (הדל), כדי שתהיה ראויה למגורים, זכאותן עלולה להישלל בשל אותו השיפוץ.

דילמת ההורות –

"הבן שלי גדול, הבן שלי חכם, אימא את צודקת תילחמי פה בכולם"

כשאימהות פונות לחברות המשכנות, על מנת להיכנס לרשימת זכאיות הדיור הציבורי, הן לומדות שלמרות העוני והתנאים הקשים כדאי להן להביא לתוך המציאות הקשה עוד ילד. אם חד הורית קיבלה מכתב ובו "המלצה" להביא לעולם עוד ילדים, כיוון שכרגע יש לה ילד אחד, ובקריטריונים של משרד הבינוי והשיכון שלושה ילדים הם המינימום הנדרש כדי להיכנס לרשימת ההמתנה. ואם היא מתלבטת אם להיענות להמלצה המפוקפקת הזו, על פי רוב אין היא יודעת שכניסה לרשימת הזכאות לא באמת מבטיחה לה פתרון דיור הולם. נניח שהביאה עוד ילדים לעולם, וכעת היא אימא לשלושה ילדים מקסימים וסוף סוף עומדת בקריטריונים, הרי בממוצע יעברו שמונה שנים עד שהחברה המשכנת תציע לה דירה. ובינתיים מה יהיה על הילדים? באיזו מציאות יגדלו? האם יצטופפו בעוני

ובמחסור בדירת החדר שהאם יכולה לשכור כרגע בדוחק, עד שיקבלו סוף סוף, אם בכלל, דירת דיור ציבורי?

דילמת האזרחית הראויה –

“חיה במרחב הדמוקרטי, מתה במרחב הביורוקרטי”

נקודת המוצא של החברות המשכנות ומשרד הבינוי והשיכון היא שהנשים הללו רמאיות, פושעות ושקרניות, ולכן מנהלים כנגדן מעקבים סמויים שתכליתם לבדוק אם הן מנהלות קשר זוגי שיכול לשלול את זכאותן. נשים המעוניינות לבסס את זכאותן לדירה, להיכנס לרשימת המתנה או לברר את מהות חובותיהן מקבלות בעת ביקוריהן במשרד הבינוי והשיכון או באחת מהחברות המשכנות יחס מזלזל, פטרוני ומדכא ונמנע מהן מידע (למשל על חובותיהן). מניעת השקיפות היא אחת מאבני היסוד של קשיי הביורוקרטיה. בעזרת התקשורת הן מוצגות לציבור כפרזיטיות החיות על חשבון משלם המסים או כמסכנות וחלשות המבקשות את חסדי המדינה, כדי לא לגור עם ילדיהן בגינה ציבורית.

דרכי ההתמודדות של המרואינות

ארבע הנשים שראיינתי הן שותפות לדרך מעוררות השראה, שמתוך מאבקן האישי על קורת גג מנהלות כבר שנים בצוותא מאבק כנגד כל הסיכויים למען קורת גג לכול. אלה סיפוריהן:

זהבה גרינפלד, אם חד הורית, בת 49, גרה 23 שנה בדירת עמידר. זהבה היא מהפנים המובילות והמזוהות ביותר עם המאבק למען קורת גג. בשנת 1999 התקשתה במשך חודשים מספר לשלם שכר דירה, וחברת עמידר פתחה תיק נגדה בהוצאה לפועל. כשביקשה לחלק לה את החוב לתשלומים, נתקלה בסירוב. פקיד עמידר אמר לה שעליה לשלם את חובה, כולל החוב להוצאה לפועל, ישירות לחברת עמידר, וזו תעביר להוצאה לפועל את דמי הטיפול בתיק. אבל עמידר מעולם לא העבירה את התשלום להוצאה לפועל, וב-2009 קיבלה זהבה צו פינוי מדירתה בפרדס כץ עקב חוב שסורבה לקבל את פירוטו. זהבה שלחה מכתבים רבים לעמידר כדי לברר על מה החוב שלה, אך ללא הועיל. היא קיבלה תשובות כגון “בשנים אלה ואלה לא היתה מערכת ממוחשבת ולכן איננו יכולים למסור הודעת חוב”. כשהגיע העניין לבית המשפט, דרשה השופטת בתיק וקיבלה סוף סוף את פירוט החוב מעמידר. לאחר שעברה על הפירוט, נזפה השופטת, לדברי זהבה, בעורך הדין של עמידר ואמרה שהיא “מזועזעת מהריביות שהן כמו ריביות בשוק

השחור". לאחר מאבק עיקש שבסופו נחתם הסכם להסדר חוב, חתמה זהבה בשנת 2013 על הסכם שכירות רשמי עם עמידר, וכעת מגוריה בדירתה ותשלום שכר הדירה מעוגנים בחוזה.

סמירה קאדי, בת 37, נשואה עם ארבעה ילדים, גרה 15 שנה בדירת חלמיש. לאחר חתונתה עברה סמירה להתגורר עם בעלה ועם הוריו בדירת חלמיש ביפו שבה גדל, לאחר שפונתה משפחתו מדירתם הקודמת במסגרת הסכם של פינוי-פיצוי. במשך השנים גרו עם חמותה ושילמו את תשלומי השכירות, אך טרם פטירת חמותה עלה שכר הדירה בפתאומיות וללא אזהרה מ-144 ש"ח בחודש ל-3,000 ש"ח. לאחר פטירת חמותה, קבעה חברת חלמיש שהמשפחה פולשת לבית ילדותו של בעלה, דחתה את בקשותיה להסדרת מעמדה בדירה ודרשה ממנה להתפנות. כצעד אחרון פנתה המשפחה לעמותה ביפו, ועורך דין מטעם העמותה ייצג אותה בבית המשפט. בבית המשפט טענו פקידי חלמיש שנשלח לבית המשפחה שליח עם צו פינוי, אבל בית המשפט הוכיח שהם שיקרו ושהמשפחה לא קיבלה כל הודעה מוקדמת על צו פינוי. במשפט נקבע שישלמו שכר דירה של מאות שקלים כל חודש עד לחתימת חוזה סוציאלי מול חברת חלמיש, שבאופן פתאומי הודיעה להם על חוב של כ-130,000 ש"ח לחברה. כשביקשו סמירה ובעלה את פירוט החוב, סירבו להמציא להם אותו. בתחילת שנת 2014, לאחר מאבק בבית המשפט ומחוצה לו, נקבע להם הסדר חוב, והם חתמו על חוזה לשכר דירה סוציאלי.

מיטל כהן, בת 40, נשואה, אימא לשישה ילדים, דיירת עמידר 10 שנים, ומ-2013 דיירת חלמיש. מיטל ידועה בשכונות דרום תל אביב כאימא אווזה שדואגת לכולן, ובסלון דירת הדיור הציבורי שבה היא מתגוררת יש גמ"ח קטן לעזרה לנזקקים. דירת עמידר שבה התגוררה היתה מוזנחת מאוד – התקרה התמוטטה, טיח נפל מהקירות, עובש הרס את הריהוט שקנתה, חלונות נפלו ונחלו במקומם בדים. עמידר היתה אמורה לתחזק את הדירה ולדאוג לתיקונים, אך היא תיקנה באופן קוסמטי ולעתים רחוקות. עקב ההזנחה הקשה פיתחו מיטל וילדיה מחלות ובתה חלתה באסתמה. בקשותיה החוזרות ונשנות לקבל דירה אחרת נתקלו בסירוב. מיטל צילמה עשרות תמונות של ההזנחה בדירה המתפוררת ושלחה למהנדס עיריית תל אביב; זה הוציא אישור שהדירה לא ראויה למגורי אדם. כאשר ניגשה לעמידר עם המסמכים הרלוונטיים, הם בחרו להתעלם. בשלב זה פנתה מיטל למבקר המדינה, ונשלח לביתה צוות מטעם המבקר, מלווה במנהל משרד עמידר תל אביב וברכז השטח של החברה. הם חויבו לשפץ את הדירה מהיסוד תוך שלושה חודשים. לאחר מאבק מתיש של שש שנים קבע משרד הבינוי והשיכון שמיטל זכאית לדירה אחרת, והיא קיבלה דירה של חלמיש בשכונת תל כביר. אף שהבניין שבו גרה בעבר מועמד להריסה, חמש דירות של הדיור הציבורי עדיין מאוכלסות גם היום.

שרונה גוהריאן מחדרה, בת 45, אם חד הורית לשני ילדים, זכאית וממתינה לדירת עמידר. שרונה חיכתה 10 שנים תמימות ברשימת ההמתנה לדירה. אז זכתה סוף סוף

להתייצב לפני הוועדה ציבורית ולאחר מכן לפני הוועדה העליונה, האחראית על האסמכתה הסופית לזכאות לדירה. את המסע לזכאות לדירה היא מתארת כמסע ייסורים. בסופו קיבלה שרונה זכאות לדירת עמידר דרך ועדת חריגים, אך הדירה שאושרה לה נמצאת בטבריה, אף שמרכז חייה בחדרה. בבית הספר בחדרה התקבלה בתה למסלול מיוחד לילדים מחוננים. למרות זאת עברו שרונה וילדיה לטבריה. ילדיה עברו חמישה בתי ספר, אבל ללא רשת תמיכה לא הצליחו להתאקלם. כעבור חודשים מספר, שבהם לא הצליחה שרונה למצוא עבודה וילדיה חוו קשיים, חזרה המשפחה לחדרה. שרונה ניסתה לברוק את זכאותה בשנית, אך נוכחה לדעת שהיא מסורבת זכאות לדירה. כעת היא מנהלת מאבק לקבל דירת דיור ציבורי בחדרה.

**“פוגעים לי פה בנפש, פוגעים בנשמה” –
רגעי הקושי האישיים שהובילו למאבק פוליטי**

מתוך רגעי חוסר אונים צומח לפעמים מאבק. נשים שנלחמות על קורת גג ראויה עוברות מסכת התעללויות בניצוחם של החברות המשכנות ופקידי המדינה. על פי רוב הן מתמודדות עם מציאות של עוני, ונלחמות במספר חזיתות: מול החברות המשכנות, מול הביטוח הלאומי, מול ההוצאה לפועל, מול מס הכנסה, בבתי המשפט ועוד ועוד. זהבה, מיטל, שרונה וסמירה שותפות כולן למאבק על קורת גג, והיכולת להרים את הראש ממצאות חיהן התובענית ולהתגייס למאבק דורשת תעצומות נפש. החוזק והייחוד של מאבקן הוא שיתוף פעולה חוצה מוצא ודת ועמידתן האיתנה לנוכח מדיניות של “הפרד ומשול”. זהבה גרינפלד, שכבר עמדה להרים ידיים לנוכח החוב שחבה לעמידר, קראה במקרה או שלא במקרה כתבה על ליאת זוהר, דיירת דיור ציבורי מבית שאן, שהקימה אוהל מחאה וסיפרה גם היא על הקשיים שהערימו עליה, כשניסתה לקבל פירוט והסדר חוב. כשהתקשרה לכתב, הוא הפנה אותה לבמאי שצילם סרט על הדיור הציבורי, וביחד נסעו לתמוך באישה ביבנה שהתבצרה בביתה כשאיימו לפנות אותה. בסופו של דבר פינו אותה, ובזמן הפינוי הכירה זהבה פעילים חברתיים והוזמנה לדבר על מאבקה בכנס פוליטי, שם פגשה את סמירה, וכך התוודעה לראשונה למעורבות של פלסטינים אזרחי ישראל במאבק.

אחרי המפגש החלו זהבה וסמירה להגיע יחדיו למשרדי הסיוע המשפטי, לנסות לרתום לצוות הדיור הציבורי נפגעים שנמצאו במצב דומה מול החברות המשכנות. עם פרוץ המחאה החברתית החלו להפגין מול משרדי עמידר וחלמיש. לאורך המחאה החברתית היתה זהבה פעילה במאהל שכונת התקווה ובמאהלי פריפריה חברתית וגיאוגרפית, והיתה חלק ממארגני ההפגנות נגד שרי השיכון והאוצר ונגד ראש הממשלה.

מיטל כהן היתה שקועה במאבקה האישי ובקושי לגדל את ששת ילדיה, אך החליטה בכל זאת להגיע לתמוך במאהל בשכונת התקווה ולהפגנות, ודרך דף התרמה שהיה לה בבלוג אינטרנטי גייסה קייטרינג ותרומה לדיירי המאהל. רק לאחר שמצב דירתה היה קשה מנשוא, חיפשה באינטרנט ומצאה את מאבק הדיור הציבורי, אתר המרכז את פעילות המאבק על הדיור הציבורי בישראל, ויצרה קשר דרך הפייסבוק עם פעילים מהצוות. כשהצטרפה לפעילות בצוות, הכינה בעזרת פעילים סדרת הרצאות שבה סיפרה על ההתאגדות למאבק, על מאבקים שונים לקורת גג, על בירוקרטיה ועבודה מול הרשויות. כיום מיטל מרצה לסטודנטים על חשיבות הדיור הציבורי. המחאה החברתית ב-2011 חיברה למאבק גם את שרונה גוהריאן, לאחר שנתקלה במקרה באוהל המחאה בפרדס חנה. מבחינתה היתה זו הפעם הראשונה שבה נחשפה למעגל שיח של אנשים המתמודדים מול הממסד, מעין הפוגה ממאבקה האישי והפרטי. לאחר מכן הקימה יחד עם עוד חברים מאהל בחדרה, שמהותו היתה דיור ציבורי. כאשר הוזמנה לדבר לפני ועדת טרכטנברג, הבינה שיש בה עוצמות וכוחות לשנות, והחלה להצטרף לקבוצות מאבק לדיור ציבורי. חודשים מספר לאחר מכן הקימה את פורום קיפור למאבק למען דיור ציבורי בחדרה והצטרפה לפעילות ארצית בצוות הדיור הציבורי.

“אולי קצת עייפה אך בשביל שאני הולכת אין שום דרך חזרה” – עתיד המאבק בעיני כל אחת

כל המרואיינות מסכימות שהמצב היום, שבו לא מובטחת קורת גג לכל אדם באשר הוא אדם, הוא מצב שלא מאפשר להיחלץ מעמדה של מוחלשות, שלא מאפשר לנשים להגשים את עצמן. אילו היתה התפיסה שונה, יכלו נשים ללמוד ולעבוד, ויחסי הכוחות בחברה היו משתנים. זהבה חושבת שבעתיד יהפוך המאבק האישי לפוליטי, הנאמנות העיוורת למדינה תדעך, וציבור רחב יותר יצטרף למאבק, שיהפוך מיליטנטי ורדיקלי יותר. מיטל מלאת מוטיבציה להמשיך במאבק, אך בהתמודדותה היומיומית מרגישה שזהו מאבק בטחנות רוח – משפחות מפונות מבתיהן ומגיעות לפת לחם, ילדים מתגוררים בדירות בלי גז וחשמל בגלל קריטריונים, והציבור אדיש. לדעתה, על כל הציבור, ללא הבדל דת, גזע או מין, להיאבק ביחד על קורת גג לכול ורק אז על יוקר המחיה. כל עוד הימים חולפים ללא כל התקדמות ואולי אף נסיגה, מעגל העוני סוגר על הנשים עוד ועוד, והן שוקעות בדיכאון ולכודות בהתמודדות עם החיים שלא מאפשרת להן להרים ראש, להתאגד ולהיאבק.

בעבר תמכה מיטל בליכוד, והיום שינתה את עמדותיה. לדבריה, היא “כבר לא הולכת עם הזרם מאז שנחשפתי לעוולות של הממשלה”. מיטל גם נסעה עם פעילי תראבוט לנגב לכפר הבלתי מוכר אל ארעקיב, וראתה איך מגרשים את הבודאים החיים שם, ובמקומם

נוטעים עצים. בעקבות זאת התחברה מאוד לנשים ערביות מאל ארעקיב ולמאבקן על אדמות ביתן. כשהיא נשאלת על מידת התמיכה הציבורית במאבקה, היא מסבירה שאין עכשיו תמיכה ציבורית, ואם בכלל, אז יש יותר תמיכה בדיבורים ופחות ביציאה לרחובות; לדעתה, "כל אחד עסוק בצרות שלו ובייאוש שלו; אנשים רואים אנשים חלשים כמשהו שצריך להתבייש בו". סמירה מדברת על תקווה ומצביעה על החוזק שיש לנאבקות כנשים. פעם היתה כל אחת לבד ופחדה להיאבק; היום זה מאבק מאורגן שזוכה לתמיכה. צעדים כמו התארגנויות קהילתיות ואפילו חזרה לאוהלי מחאה יכולים לדעתה לעורר הד ציבורי ותקשורתי למען הפסקת הפינויים מדירות והריסות בתים. שרונה מספרת על הקושי בהתארגנות ובכנייה של מאבק קהילתי, וחולמת כרגע להקים יחד עם שאר המרואיינות איגוד של דיירי דיור ציבורי, זכאים הממתינים ברשימת ההמתנה, אנשים שאינם עונים לקריטריונים של משרד הבינוי והשיכון ודרי רחוב כצעד הבא של מאבק לקורת גג.

היום זהבה, מיטל, סמירה ושרונה הן לא רק אימהות, אזרחיות ונאבקות על קורת גג; הן מנהיגות ולוחמות. הן מצוידות בתמיכתם של פעילים ונאבקים אחרים, בהמון נחישות, באמונה בצדקת דרכן ובתקווה שעוד נשים ירימו את ראשן וייצאו מן האישי אל הפוליטי, למאבק משותף.

בעיני הנשים האלה ונשים אחרות, המובילות את המאבק על דיור ציבורי, מהוות דוגמה לפמיניזם רדיקלי במיטבו, מאבק עממי שצמח מהשכבות התחתונות בחברה, מאבק הישרדותי שלא מתבייש במניעיו או במטרותיו, לא מתנצל ולא מתפשר על דרכו. מאבקן הוא גם מאבק כנגד דיכוי נשים ואוכלוסיות מוחלשות באשר הן, כדי לשנות את סדרי החברה במרחב, מאבק אחר של שיתוף פעולה ותמיכה הדדית. אך אין זה מאבק רק על קורת גג; זהו מאבק על פניה של החברה בישראל. מה צריך לקרות כדי שיישמע קולן של האוכלוסיות המוחלשות אל מול המנגנונים שמחלישים אותן ומתי תבין החברה בישראל שקורת גג היא זכות יסוד? לנו נותר רק להתייצב לצדן עד לניצחון.